

یەشار کەمال نقیسکارەکی کوردستانا باکوورە، لی ل کوردستانا باشوور ژێ گەلەکی بەرنیاسەو، خویندەقانی وی ژێ زۆرن.

من دناڤ رامانین شاکارین وی دا- ئەوین ل جەم مە ب عەرەبی و کوردی چاپ و بەلاقبوین- هەستین وی بین نازک و ویزدانا وی یا مرۆقپەرست قەدخویند، لی دەما من ئەو پیشگۆتتا وی ژ بو چاپا ترکی و ئەلمانی یا رۆمانا (محەمەد ئوزون)ی (سیا ئەقین) نقیسی و، دگەل چاپا سالا (۲۰۰۵)ی ژێ ب کوردی بەلاقبووی... من وەسا هەست کر کو ئەزی هزرتین وی بین کوردایەتی قەدخوینم و ژ دوو ئالیان قە خوەشی و چیژ ژێ وەردگرت:

- ژ ئالیەکی کەسانەک دناڤ مللەتەکی پاشدامایی دە، گەهشتیە کویتکا مرۆقایەتی و، د بازەبەکی هۆسا فرەوان هزر دکەت و، شیانەکا ئافراندنا ب ئەدەبیبیکرنا خەم و کۆقائین خەلکی هەبە و ب زمانێ ترکی و ب گبانی کوردی دەردبیرت.

- ژ ئالیەکی دن قە کەسانەک د بازین هەرە پیشینین سەرکەفتن و، ئاستی بلندی تیگەهشتنا مودەرن دە... مللەتی خوەبی ژ کاروانی پیشکەفتنا جیهانی قەمایی ژ بێر نەکرە و چاقین وی ژ پینگاقتین گرانین خەلکی وی یە... کو د ئاشۆبەکا لەرزۆک و پر گۆمان هیدی- هیدی بەرەڤ قەرپێرا گشتیا قی دنیا ب دچیت.

یەشار کەمال ل (۱۹۲۳)ی ژ دایکبوویەو، د ژیانەکا پر زەحمەت و خەفەتبار مەزن بوویە و، هەتا نە زیدەتر ژ (۳۶) شاکارین وی بین ئەدەبی چاپوونە ژ کۆچیرۆک و رۆمان و شانۆنامە و کۆشعران. ژ بلی کو چەندین خەلات ل ترکیی و دەرڤە ی وەرگرتینە، لی ب هزرا من ئەڤ پیشگۆتتاوی ژ بو (سیا ئەقین) نقیسی ب شاکارەکی تی هەژمارتن کو ئەقە دەقا وی یە:

رۆماننقیسەرەکی د سەر خوە رە
مەحمەد ئوزون و رۆمانا وی دین سیا ئەقینا وندا دە
ماجەرا رۆماننقیسەرەیا مەحمەد ئوزنی خۆرت، ماجەرەکە درپێژ، تیر و تژی یە. مەحمەد ژ دەری مەزنی کو هەموو

یەشار کەمال دەربارە ی رۆمانا کوردی دپەیقیت

ئەحمەد قەرەنی

هۆسته یین رۆماننقیسه ریخ تیده ده ریاس بوونه ئه و ژى تى ره ده ریاس دبه . مه حمه د ل ناچه به که «باشوورئ رۆژهلاتا ئانادۆلیی» بوویه ، ل ور مه زن بوویه . ناچه یا کو ئه و لی بوویه ، هه ما بیژه هه رکه سه ک ب کوردی دئاخسه . ئه ف ناچه به که کول فر نه ده بیاتا کوردا نقیسه کی ، نه ده بیاتا که لیتری لی همبز بوویه ، شاعرین مه زن یین وه که مه لایین جزیری را کر نه .

ژیلی قی ژى ، ل فر ده ستان ، چیرۆک ، سترانین شین ، سترانین گرانهبیاتی کوردان تین فه گۆتن ، زمانئ کوردی زمانه کی ده وله مه نده .

هم نه ده بیاتا نقیسه کی هم ژى نه ده بیاتا ده فکی ل فر شاخ و په ر دایه . ژ ده رفه بی باشوورئ رۆژهلاتی ، ژ ئیرانی تا عیراقی ، ژ عیراقی به ر ب سوورین فه پتر زمانئ نه ده بیاتا کوردی نا ده فکی ، نه ده بیاتا کوردی یا نقیسه کی هاتیه ده وله مه ندرکن .

گه لی کورد ژ هه یا ما ئاسوران ، ئاکادان ، بابیلیان ، ژ فنی ورده تر ، ژ سومه ران فر ده ل سه ر قی خاکن دژی . بره کی مه زن ژ کوردان که ژن . ئه فنان ، کوردین کوب نه سلئ خوه قه فقا سینه ، چاقین بره کی مه زن ژ کوردان ، زه قیا پرانیا وان زه ر ، شین ، شینئاسمانی نه . ئه ف یه کا ژى به لکی ژ نه سلئ وانئ قافقاسی تی . مه حمه د ل سه ر قی خا کا که فنارا کولتوری بوویه ، زمانئ کوردی یی گه له ک ده وله مه ند بوویه زمانئ وی یی زکماکی ل گه ل قی ژى مه حمه د د دبستانئ ترکی ده خوه ندی یه ، وه که زمانئ خوه یی زکماکی ترکی ژى هین بوویه . زمانئ گه لیتری یی ترکی ژى گه له کی ده وله مه نده . زمانئ ترکی یی گه لیتری د سه ریته اتنا دم و ده وران ده نه ده بیاته که مه زن ئافراندیه ، گه لی ترکی شاعرین مه زن را کر نه . ده ده کۆرکوت ، وه که ده ستانین کۆرغلو ، یونوس نه مره ، کاراجائو گلان ، پیر سولتان ئابدال ، بوویه خوه دیی شاعرین مه زنین گه لیتری مینا دادالۆگلو . مه حمه د ئوزون نقیسه ره که ب سه ود و قبال هاتیه دنئ . زمانئ فان گه لان یین گه لیتری ، نه ده بیاتا وانا ده فکی نان ژى یا نقیسه کی هین بوویه ، هه ر دو زمان ژى ژ خوه ره کر نه چا فکانی . سه ودئ قبالا مه حمه د کو رند ده رکه تیه ب فان ژى نه مایه . ئوزون خوه به ر دایه به ر ب رۆژا قا ، کو د سه ری ده ل سویدی به ژى کارینین (ئیمکانین) خوه تیگه شتنئ کولتورین جیهانی ژى ب ده ست خسته نه .

ژ به ریا مه حمه د فه ، ژ دامه زراندا کۆمارئ فر ده زمانئ کوردی هاتیه قه ده غه کرن ، ب زمانئ کوردی تو نه ده بیاته که نقیسه کی نه هاتیه ئافراندن . گه له ک شاعر و رۆماننقیسه ری کوب نه سلئ خوه کوردن ب ترکی رۆمان نقیسه یی ، بوونه

یه شار که مال

هیمدارین زمانئ ترکی ، گه له کان ژى هه تا ب کوردیتیا خوه ئینکار کر نه . کوردان ژى گه له ک شاعرین مه زن ده رخته نه ، کو ئه وان ژى کوردن ، تو که سی نزان بوویه . قیجا مه حمه د ئوزون ژ به ر قی یه کی بوویه رۆماننقیسه ری کوردی یه که م ، کوب کوردی دنقیسه یی ، ب قاسی کو نه ز دزانم ژ ده رفه بی ترکیبی ژى چه ند رۆمان و شعرین ب کوردی هاتنه نقیسه اندن هه نه . لی ئه ف رۆمان پیریستیف مانه . ژ شاعران جه گه ر خوبن کو ئه و ژى ب نه سلئ خوه ژ «ئانادۆلیی» یه ، شعرین مه زن و زمانئ وان ئافراندیه .

دیسا دزانم کو پووشکین ژ زمانئ گه لیتری یی روسی زمانه کی مه زنی شعران ئافراندیه ، بوویه باقی شعرین روسی یین نووژهن . هه فالئ وی گۆگۆل ژى ل سه ر عینئ شوپی چووویه ، د زمانئ ده ستانی یی گه لی روسی ده ئاوبی رۆمانه که ، ناچه رۆک و زمانئ وی ئافراندیه ، نه و ژى بوویه باقی رۆمانا روسی .

نازم حیکمه ت ژى ژ زمانئ گه لی ترکی یی ده وله مه ند زمانه کی شعرانی نوو ئافراندیه ، بوویه هۆسته به کی هه ری مه زنی زمانئ ترکی .

جه گه ر خوبن ژى نه سه با شاعرین مه زنی کوردان نه حمه دی خانی ، فه قی ته یران ، ده ستانانین مه زن هۆمه رۆسی کوردان ئابدالی زه نیکی تی .

ده ما کو من رۆمانا مه حمه د ئوزون خوه ند گه له کی شاش مام ، زمانئ رۆمانه که یا یه که م وه با ب هۆسته ی ، وه با ب زمانه کی ده وله مه ند ، ب سه ر ده ژى ب زمانه کی گه شکر ی یی رۆمانئ یی چاوا هاتیه نقیسه اندن . دقئ کاری ده قابیلیه تا مه حمه دی کو ژ کولتورا وی یا فره تی ژ خوه راسته . مه حمه د پیتشیا پیتشی زمانئ کوردی و نه ده بیاتا کوردی باش دزانه . زمانئ ترکی و نه ده بیاتا ترکی ژى رند دزانه . په ی ره خوه به رده ناقا جیهانی ، کولتور و نه ده بیاتا جیهانی ژى باش دگه هه . ب قی ئاوبی ژى ، مه حمه د دبه سه ود و قبال ژ بو زمانئ کوردی . رۆمانا «دبن سیا نه قینا وندا ده» رۆمانه که ب هۆستایی یه . من ل ژۆر نقیسه اند کو مه حمه د ژى ب قی رۆمانا خوه ده ریی کو هۆستاییین رۆماننقیسه ر تیره ده ریاس بوون ، نه و ژى تیده ده ریاس دبه . ئه ف رۆمان ، رۆمانه که بیته مپا یا نه قینا ب دوئالی یه . یه ک ژى نه نا دبه ری ، یا دن یا تیگۆشینه که دژاره .

مه مدوح سه لیم به گئ ل سته نبۆلی خوه ندیه ، ته قلی ره وشه نبیرین سته نبۆلی و ژبانا کولتوری بوویه ، مرۆقه کی خوه دان کولتور ، حوتئ پرتوکان بوویه . پشتی کۆمارئ ژ ترکیبی هاتیه نه فی کرن ، وی ده ما کو

حەلب و ئانتاكيا دەستتێن فرانسیا دە بوون، ل باژاری دن بێ سوربێ ژیا، دقێ ناڤهاری ده دلکەتیه که چه که چەرکەز، بوویه ب دەرگستی، دەما کو وئ زووجبانا سەرهلدانا ناگری دەست پێ کره، مەمدوح یەک ژ وان کەسێ کول سوربێ پارتیا خۆبسونی دامەزاندنه. مەمدوح بەک ب دلشەواتی دلکەتیه دەرگستیا خوه یا خوهشک و جوان، ژ وئ پێ ڤه تشتهک دڤەم و خەپالا وی دە نینه.

د قێ ناڤهاری ده جەنگا کول ناگری دەست پێ کره، ژ نەجاری وەکە نوونەری پارتیا خۆبسونی بەشدار بوویه، مەمدوح بەگ دناڤ ئەڤینێ و جەنگێ دە چوویه و هاتیه. گەر کو وی خوهستبانا کارببوو نەچ جەنگی. ژ دەرگستیا خوه ب گەلەکی ناڤسەرتهیر بوو. لئ ئەڤین دژوار بوو. د داوی ده مەمدوح سەلیم بەگێ جەنگێ هەلدبێژیه و دکەڤه سەر ریا ناگری. جەنگ، رەبەن، برجیبوون و تیکچوون.

مەمدوح سەلیم بەگێ ب ڤه گەر خوه یا ژ جەنگێ دبینه کو دەرگستیا وی ب دەوله مەندەکی عەرەب ره زووجیه. د پە ی قێ بەکێ ره ئیدی مەمدوح سەلیم بەگێ دکەڤه. و مەمدوح سەلیم بەگێ ب کەتتا ئەڤینه که غەدار ره، کەتتا تیکچوونێ ژێ دژی. هەر چقاسی دکەڤه ژێ دیسا کار و خەباتا خوه یا پۆلیتیکێ کتیم بە ژێ ددۆمینە. ئەڤ رۆمان تراده ژیه که راست و نوویه.

دقێ رۆمانی ده زمانێ مەحمەد بێ ڤهسته، زمانەکی نوو بێ رۆمانی یه. و مەحمەد ب قێ زمانی تەسویرتن سادە دنڤیسینه. هەر تشتی وەها سادە دنڤیسینه کو مەرڤ ب قێ زمانی سادە ب سحرێ دکەڤه. مەرڤ د ناڤه قێ سحیرداری ب ده سەرگێژ دیه، دوهسته. تیپتین رۆمانی ژێ ساخلمن. تیپتین وئ ژێ ب هەموو سادەبیین هاتنه ڤه گوتن. وەها ب زمانەکی سادە کو مەرڤ کاربه بنڤیسینه، شانێ ڤهستایین مەزنه.

تاسویرتین وئ بێی کول بەر چاڤین مەرڤ کەڤه مینا زمانێ دەستانان هاتیه هوناندن. مەحمەد د تەسویرتن خوه ده گهیشتیە ئاوابین ڤه گوتتین خوهزایی بێن نوو. خوهزایا وئ مینا ڤه گوتتا دەستانین مەزن سادەو دەوله مەندە. پشتی کو من ئەڤ رۆمان خلاس کر، دەمەکه درێژ ئەز ژ سحیرداری ب مەحمەدێ سحیردار خلاس نەبووم، من رۆمان ب مەمدوح سەلیم بەگێ ره ژیا.

ئەز بوومه دۆستهکی وی، من ئەو ژ نووڤه ئافراند، ئەز ژێ غەیدم، دلێ من پێ شهوتی، من ئەو بچووک دیت، و من خوهست کو ئەز بگهमे هیزا سحیرا مەحمەد یا رۆمانڤیسەر بێن. د داوی ده من گوت کو ئەو قابیلیه تەکه وەها مەزنه و ژ زمانێ مەزراپوتایی ژینداری هەری کەڤنار، ژ زمانێ کوردان ئێ دەوله مەند رۆمانەکه وەها ژ بۆ گەلەکی بەختیاربیه، هەگەر کو مەرڤ ژ قێ زمانێ کەڤناره رۆمانی بئافرینه، رۆمانەکه وەها چینه به وئ ژ چ چنبه؟ چمکی تایبه تیا زمانان ئاوابین رۆمانی، شعران، ئاواهییا وئ، ژ بلی قێ ژێ هەتا ناڤه رۆکێ وئ ژێ تایین دکە.

مەحمەد ئوزون ڤهسته بێن زمانەکی وەها بێ یه که مە. کەڤرتن ئەنیشکا رۆمانا کوردی نا پێشه رۆژی دانی. ئەڤ شاهنازی یا وی یه. د قێ دەمێ ده ئیمزا ئاڤیتنه بن رۆمانەکه ڤهستایی و زمانێ رۆمانەکه نوو، نەکارهکی هێسانی یه، مەحمەد ئوزون ب سەرەکی بلند ژ بن قێ باری سەخت رابوو یه. د پە ی قێ دەستپێکا شاهناز ره، ژ قێ زمانێ مەزراپوتایی هەری کەڤناری دەوله مەند دئ ئەدەبیاتەکه گرانبها، ب تایبه تی رۆمانین گرانبها دەرکەڤن.

* * *

پشتی ئەڤ پێشگوتنا سلال دچاپا ئەلمانی و ترکیا رۆمانا ناڤبری ده بەلاڤبووی گەلەک رۆژنامە و گۆڤاران وەرگراڤه سەر زمانێ کوردی و ژبه گرنگیا وئ ل سەر روویه لێن خوه بەلاڤکرن، ژ ئەوانا گۆڤارا هەلوەست هەژمار (٣)، کو ئەو بوویه ژێدەرا چاپا نووی یا رۆمانا سیا ئەڤینێ کو ئەو ژێ دگەل هەموو بەرهه مین (مەحمەد ئوزون) ی ده بەلاڤبووی.

ژ بۆ ئاگاداریا خویندەڤانین کوردستانا باشوور ژێ، مە ب ڤەر دیت کو رینڤیسا وئ وەرگه رینه شیوه بێن نەل هەریمی ب کاردیت و، ل گۆڤارا رمان ده بەلاڤ بکەین.

مەحمەد ئوزون ژێ یهک ژ رۆمانڤیسەرین مەزنین کورد تی هەژمارتن، ل سالا (١٩٥٣) ئێ ل باژاری سێپورهگی ژ دایکبوویه. ل سالا (١٩٧٧) ئێ چوویه سویدی و، وەکه نڤیسکارهکی چالاک کارتین خوه بێن نڤیسکی ب زمانین کوردی- ترکی- سویدی کرنهو، بەرهه مین وی هەری بەلاڤ ئەڤن:

- تو- رۆمان- ١٩٨٥.
- مرنا کالهکی رند- رۆمان ١٩٨٧.
- سیا ئەڤینێ- رۆمان ١٩٨٩.
- رۆژەک ژ رۆژین عەبدالی زەینکی- رۆمان- ١٩٩١.
- دەستپێکا ئەدەبیاتا کوردی- لێگه رین- ١٩٩٢.
- هیز و بەدەویا پیتووس- پەخشان- ١٩٩٣.
- مرنا عەگیدەکی- دەستان- ١٩٩٣.
- ئانتۆلۆژیا ئەدەبیاتی- ١٩٩٥.
- ئانتۆلۆژیا ئەدەبیاتا کوردی- ئانتۆلۆژی- ١٩٩٥.
- بېراڤه دەرئ- رۆمان- ١٩٩٥.
- زمان و رۆمان- هەڤه یڤین- ١٩٩٧.
- رۆنی مینا ئەڤینێ، تاری مینا مرنئ- رۆمان- ١٩٩٨.

- هاوارا دیڤله بێن- رۆمان- ٢٠٠٣.

چەندین بەرهه مین وی بێن دن کو ب ترکی و سویدی بەلاڤبووینە، هیشتا ب کوردی نەهاتینه بەلاڤکرن و، ژ بلی کو چەندین جار و ژ ئالبێ گەلەک دەزگه هین رۆشنبیری ڤه هاتیە خەلاتکرن.

ل سالا ٢٠٠٦ تووشی نەخۆشیه که کۆشندەبوو و، د هەڤرکیبه کا پر گران ده مرن ل سەر زال بوو و، نکاری بوو بەرهه مین خوه بێن داوی ئەوئ دەربارە ی مەلایی باتیه ی دنڤیسی تەمام بکەت.